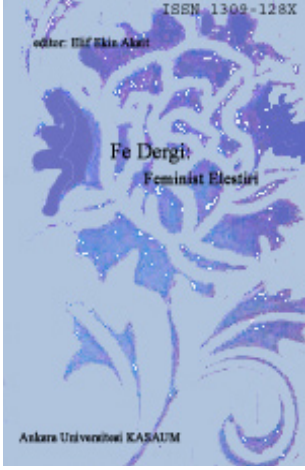

Yayımlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri Cilt 8, Sayı 1
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

2012-2023 Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı'nın toplumsal cinsiyet bakış açısı ile incelenmesi
Ebru İnal ve Nüket Paksoy Erbaydar

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 15 Haziran 2016

DOI: 10.1501/Fe0001_0000000150

Bu makaleyi alıntılar için Ebru İnal ve Nüket Paksoy Erbaydar, "2012-2023 Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı'nın toplumsal cinsiyet bakış açısı ile incelenmesi" *Fe Dergi* 8, no. 1 (2016), 34-49.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/15_3.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

2012-2023 Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı'nın Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısı ile İncelenmesi

Ebru İnal* ve Nüket Paksoy Erbaydar*

Afet eylem plan/programlarında toplumsal cinsiyet perspektifini kullanmak kadınların temel haklarına erişimleri açısından kaçınılmazdır. Bu çalışma, 2012-2023 Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (UDSEP)'nin toplumsal cinsiyet bakış açısıyla irdelenmesini amaçlamaktadır. UDSEP'de üç ana eksen, "Depremleri Öğrenmek" (Eksen A), "Depremde Güvenli Yerleşme ve Yapılaşma" (Eksen B), "Depremlerin Etkileriyle Baş Edebilmek" (Eksen C) bulunmaktadır. Bu çalışma, eylem planının Eksen C'de belirtilen stratejileri ve eylem maddelerini "toplumsal cinsiyete kör", "toplumsal cinsiyet nötr" ya da "toplumsal cinsiyete duyarlı" olmak üzere üç kategoride değerlendirmektedir. Eksen C'de yer alan "Depremlere ve Diğer Afetlere İlişkin Eğitim ve Halkın Bilinçlendirilmesi Faaliyetlerinin Geliştirilmesi" hedefi doğrultusunda belirlenen strateji ve eylemler cinsiyete kördür. "Riskli birey grupları için özel düzenleme yapılması sağlanacaktır" stratejisi de toplumsal cinsiyet bakış açısından sorunludur. "Depremlere ve Diğer Afetlere Zamanında Hızlı ve Etkili Olarak Müdahale Edilebilmesinin Sağlanması" hedefi doğrultusunda belirlenen strateji ve eylemler kapsamında toplumsal cinsiyete duyarlı ifadeler bulunmamaktadır. UDSEP, Toplumsal cinsiyete duyarlı politika ve program yaklaşımı açısından önemli kısıtlılıklara sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Afet Yönetimi, Risk, Toplumsal Cinsiyetlendirilmiş Afet Yönetimi, Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (UDSEP).

Analysing National Earthquake Strategy and Action Plan 2012-2023 (NESAP) with a gender perspective

Using a gender perspective in disaster action plans/programs is essential in terms of women's access to fundamental rights. This study aims to analyse National Earthquake Strategy and Action Plan 2012-2023 (NESAP) by a gendered perspective. There are three main axes in NESAP: "Learning about Earthquake" (Axis A), "Safe Settlements and Constructions during Earthquakes" (Axis B), "Coping with the Effects of Earthquakes" (Axis C).

This study evaluates strategies and the articles of action stated in Axis C within the context of three indicators: "Gender Blind", "Gender Neutral" or "Gender Sensitive". The strategies and actions determined according to the target of "Improvement of Education about Earthquakes and other Disasters and the Activities about Raising the Public Awareness" are "Gender Blind". The strategy of "Special Arrangements are going to be Supplied for Risky Individual Groups" is problematic in terms of gender perspective. There are no gender sensitive expressions in the strategies and actions determined in the direction of target "Supplying Fast and Effective Response to the Earthquakes and other Disasters at the Right Time". NESAP has significant limitations in terms of gender sensitive policy and program.

Key Words: Disaster, Disaster Management, Risk, Gendered Disaster Management, National Earthquake Strategy and Action Plan (NESAP)

Giriş

Afet, "etkilenen toplumun yalnızca kendi kaynaklarını kullanarak başa çıkma yetisini aşan yaygın insani, maddi ya da çevresel kayıplara sebebiyet vererek toplumun işlevini ciddi şekilde aksatan" durum olarak tanımlanmaktadır (UN, 1992). İnsanların afetler nedeniyle karşılaştıkları riskler ve zafiyetler, fiziksel koşullarının yanı sıra toplumsal konumlarının da bir sonucudur. Toplumsal ilişkiler, sahip olunan bilgi ve beceriler, sağlık düzeyi, yoksulluk, yaşanan yer ve toplumsal cinsiyet rejimi gibi faktörlerin afetler karşısındaki

* Öğr. Görv. Dr. Yalova Üniversitesi Yalova Meslek Yüksekokulu Sivil Savunma ve İtfaiyecilik Programı

* Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

risk ve kırılganlığı ve afetlerle başa çıkma kapasitesini etkilediği görülmektedir. Toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında, kadın ve erkeklerin afeti yaşama biçimlerinin ve afetten korunma, afetin etkilerinin azaltılması ve afet sonrasında hayatın yeniden kurulması açısından durumlarının farklı olduğu görülmekte kadınların izlenen toplumsal cinsiyet rejimlerine bağlı olarak afetlerden daha fazla etkilendikleri görülmektedir (Enarson 2000; Wiest 1998). Afetlerde ki zarar görebilirlik durumları üzerinde kadınların fizyolojik ve biyolojik bazı özellikleri¹ etkili olsa da esas belirleyici olan buldukları topluma özgü toplumsal cinsiyet sistemidir.

Toplumsal cinsiyet toplumsal bir olgudur ve 'biyolojik cinsiyetten farklı olarak, kadınla erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlanmasını, toplumların bu iki cinsi birbirinden ayırt etme biçimini ve onlara verdiği toplumsal rolleri açıklar (Ecevit 2011). Bu toplumsal cinsiyet sisteminde tanımlanmış hak ve özgürlüklere daha az ulaşabilen, özel ve kamusal alan olarak bölünmüş toplumsal hayat içinde yeri özel alan ve aile olarak belirlenen kadının temel görevi yeniden üretim olarak tariflenmiştir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet perspektifi, istihdamdan, eğitime, karar alma mekanizmalarına katılmadan ekonomik kaynaklara ve sağlığa erişime kadar toplumsal yaşamın her alanına yeniden bakmayı, kadın ve erkek açısından eşitsizlikleri görünür kılmayı hedefler. Olağan hayatta kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliklerin fark edilmesi, afetlerden sonra kadınların hizmetlere erişiminin daha kısıtlı olduğunun, kadınların afet sonrası ekonomik kaynaklarını kaybetme olasılığındaki artışın, konut gibi taşınmazlar üzerinde hak iddia etme imkânlarındaki kısıtlılığın, kadına yönelik şiddetin artışının anlaşılmasına ve kadınların afetlerden daha çok zarar görenler olduğunun fark edilmesine olanak veren bir yaklaşımdır (Enarson 2000).

Tehlike, can ve mal kaybının yanı sıra çevresel zararları tetikleyen olaydır. Tehlike (deprem, heyelan, kuraklık, savaş vb.) ve bireylerin zarar görebilirlik durumları bir araya geldiği zaman afetler oluşur. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlı zarar görebilirlik durumu ne kadar azsa, o toplumun tehlikeyi belirleme, zararlarını azaltma, yaşamı süratle normale döndürme kapasitesi ne kadar yüksek ise risk azalacak ve afetin boyutu da o kadar küçük olacaktır. İlk Marmara depremi gece saat 03:02'de meydana gelmiş, bir çok kadın gece giysileri ile dışarı çıkamamış, Pazar günü meydana gelen Van Erciş depremi ise kadınları çocuklarıyla birlikte evlerinde, erkeklerin önemli bir kısmını ise tatil günü olmasına karşılık yine dışarıda yakalamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik müdahaleler ve toplumsal cinsiyet farkındalığı bu anlamda afetten zarar görebilirliği özellikle kadınlar açısından azaltıcı işleve sahiptir. Afete bağlı riskin boyutu ile toplumsal cinsiyet arası ilişki şu şekilde ifade edilmektedir (Akman 2011):

$$\text{Risk} = \text{Tehlike} \times \text{Toplumsal Cinsiyete Bağlı Zarar Görebilirlik} / \text{Baş Etme, Müdahale ve Yönetme Kapasitesi}$$

Türkiye'de meydana gelen 1999 Marmara Depremlerinin (Kasapoğlu&Ecevit 2003) fiziksel, ekonomik ve sosyal yönlerden yıkıcı sonuçları olmuştur. Bu afetlerde kadınların daha fazla zarar gördüğü (Enarson 2000). Deprem sonrası yapılan çalışmalarda (Başoğlu vd. 2002, Başoğlu vd. 2004, Aksaray vd. 2006) kadınların Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB), depresyon ve kaygı düzeylerinin erkeklerden daha fazla olduğu sonucu belirtilmiştir. Dünyadaki yoksulların %70'inin kadın olması (Arpacı vd. 2014) nedeniyle afetler var olan koşullarda kadın yoksulluğunu daha da artırıcı etki yapmaktadır. Ancak Türkiye'de afetlere hazırlanmak için geliştirilmesi gereken afet politikaları ve eylem planlarının kadınların zarar görebilirlik durumu konusunda farkındalığı olduğu söylenemez. Bu farkındalık eksikliğiyle birlikte afetlerin toplumsal cinsiyet ayrımcılığını yeniden üreten, artıran bir mekanizma haline geldiği düşünülebilir. Bu nedenle toplumun afetlere gerçek anlamda hazırlanması, afetlerden doğacak zararlarının azaltılabilmesi için geliştirilen politikalar ve planların toplumsal cinsiyet bakış açısı ile kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir.

Afet için toplumsal cinsiyet analizi yapmak ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir afet yönetimi geliştirmek, hedeflerin daha iyi belirlenmesini ve kaynakların en çok gereksinim duyanlara ulaştırılmasını, daha uygun hizmetlerin sunulmasını, gerçek ve güncel ihtiyaçların karşılanmasını, gelecekte olası afetlere yönelik zarar görebilirliğin azaltılmasını ve afetlere ikincil sorunları önlemeyi sağlar (Delaney 2000).

Etkili bir afet yönetimi, toplumun kaynaklarının önceden bilinmesine ve bu bilgiler ışığında iyi bir planlanmaya dayalıdır. Bu nedenle iyi bir afet yönetiminin en önemli ayağını afet olmadan önceki süreçte başlayan risk yönetimi yaklaşımı ile oluşturulmuş acil yardım eylem planları ve programları oluşturmaktadır.

Risk yönetimi sürecinde planlanmayan ancak afet olduktan sonra uygulanan programların kendileri kadar yaklaşımları da sorunludur ve genellikle bu tür programlar toplumsal cinsiyete duyarlı olup, kadınları hedef alan hizmetler genelde yetersiz kalmakta hatta çoğu zaman kadınlar için fırsatlara erişimi de engelleyebilmektedir.

Afet eylem planı ve programlarında toplumsal cinsiyet perspektifini kullanmak kadın erkek eşitliği ve kadınların temel haklarına erişimleri açısından kaçınılmazdır. Toplumsal cinsiyet perspektifinin kullanılması, ulusal kalkınma, afet politika, program ve uygulamalarında kadınların görünür kılınması için anahtar stratejidir. Afetlerden sonra meslek edindirme amaçlı yürütülen projelerde toplumsal cinsiyet ayrımcılığı yapılarak “aile reisi” “evin ekmeğini kazanan” olarak erkekler öncelik verilmesi, cinsiyet ayrımcılığının daha da artmasına sebep olmaktadır (UN-HABITAT 2007). Toplumsal cinsiyet eşitliğine giden yolda kadınların yönetim ve karar alma süreçlerinde rol alması da önemlidir (OSAGI 2002). Ancak, kadınların toplumun yönetim ve karar alma süreçlerindeki durumları önemli sorunlar içermektedir (UN-HABITAT 2007). Oysa kadınların yönetim süreçlerinde aktif olmaları pek çok alanda olduğu gibi afetler açısından da kritik öneme sahip olup toplumun afetle baş edebilme kapasitesini artırma konusunda kritik işlevi vardır (Ginige 2009, 23-34).

Türkiye’de, afetlere yönelik en güncel ve kapsamlı eylem planı olan Resmi Gazetede (18.Ağustos 2011 tarih ve 28029 sayılı Resmi Gazete) “Afet ve Acil Durum Yüksek Kurulu” kararı olarak yayınlanıp yürürlüğe giren (2011/1 sayılı karar) *Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2023’ün (UDSEP)*, depremlerin neden olabileceği fiziksel, ekonomik, sosyal, çevresel ve politik zarar ve kayıpları önlemek veya etkilerini azaltmak ve depreme dirençli, güvenli, hazırlıklı ve sürdürülebilir yeni yaşam çevreleri oluşturmak amacıyla hazırlandığı ifade edilmektedir. Bu çalışma, bahsedilen eylem planının toplumsal cinsiyet bakış açısı ile irdelenmesini ve eksikliklerin saptanarak geliştirilecek ve uygulanacak programlara katkı sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, gereç-yöntem bölümünde UDSEP’de yer alan bölümler ve bölümler dâhilindeki hedef, stratejiler ve eylemler tanıtılacak, bu makale kapsamına alınan bölümler hakkında bilgi verilecek, söz konusu bölümlerin değerlendirilmesinde kullanılan yaklaşım açıklanacaktır. Bulgular bölümünde, UDSEP’in ilgili hedef, strateji ve eylemlerinin toplumsal cinsiyet açısından durumu irdelenecektir. Tartışma bölümünde ise, UDSEP’in ve diğer afet planlarının toplumsal cinsiyet perspektifini kullanmasının gerekliliği üzerine değerlendirmeler yapılacak ve öneriler sunulacaktır.

Gereç – Yöntem

UDSEP [10], üç ana bölümden oluşmaktadır (“Depremleri Öğrenmek”; “Depremde Güvenli Yerleşme” ve Yapılaşma”; “Depremlerin Etkileriyle Baş Edebilmek”) ve bu bölümler A, B, C eksenleri olarak adlandırılmıştır. Her eksen kendi içinde hedef, strateji ve eylemler şeklindeki bileşenleri içerirken, belirlenen eylemlerin uygulanması “Kısa Vadeli” (2012–2013), “Orta Vadeli” (2012-2017) ve “Uzun Vadeli” (2012-2023) olmak üzere üç döneme yayılmıştır. “Depremleri Öğrenmek” ekseninde (Eksen A), deprem bilgi altyapısının geliştirilmesi ve deprem tehlike analizleri ve tehlike haritalarının geliştirilmesi hedeflenmiş ve bu amaçlara yönelik strateji ve eylemler belirtilmiştir. “Depremde Güvenli Yerleşme ve Yapılaşma” ekseninde (Eksen B), deprem güvenli yerleşme ve depreme dayanıklı yapılaşmanın sağlanması, tarih ve kültür mirasının depremlerden korunması hedeflenmiş ve bu amaçlara yönelik strateji ve eylemler oluşturulmuştur. “Depremlerin Etkileriyle Baş Edebilmek” ekseninde (Eksen C) ise, depremlere ve diğer afetlere ilişkin halkın bilinçlendirilmesi faaliyetlerinin geliştirilmesi, deprem stratejisinin bütüncül ve etkin bir hale getirilmesi için mevzuat düzenlemelerinin gerçekleştirilmesi, depremlere ve diğer afetlere zamanında hızlı ve etkili olarak müdahale edilebilmesinin sağlanması hedefleriyle çok sayıda strateji ve eylem belirlenmiştir.

Bu çalışma, bahsedilen eylem planının “Depremlerin Etkileriyle Baş Edebilmek” ekseninde (Eksen C) belirtilen strateji ve eylem maddelerini değerlendirmektedir. Eksen A ve Eksen B’de belirtilen hedefler afet yönetiminin teknik boyutu ile ilgili olması nedeniyle değerlendirmeye alınmamıştır. Eksen C’de sıralanan hedef, strateji ve eylemlerin toplumsal cinsiyet açısından durumu üç kategoride değerlendirilmiştir. Bu kategoriler “Toplumsal Cinsiyete Kör”, “Toplumsal Cinsiyete Nötr” ve “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı” kategorileridir. Bu kategorilere dair açıklamalar Tablo 1’de verilmiştir. UDSEP içinde yer alan hedef, strateji ve eylemler toplumsal cinsiyet açısından bu kategorilere göre değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerde toplumsal cinsiyete duyarlı risk değerlendirilmesi kontrol listesinde (Tablo 5) belirtilen hususlar da dikkate alınmıştır.

Bulgular

Depremlerin etkileriyle baş edebilmek ekseninde (Eksen C) üç hedef bulunmaktadır. Bu hedefler: *Depremlere ve Diğer Afetlere İlişkin Eğitim ve Halkın Bilinçlendirilmesi Faaliyetlerinin Geliştirilmesi* (Tablo 2); *Deprem Stratejisinin Bütüncül ve Etkin Bir Hale Getirilmesi İçin Mevzuat Düzenlemelerinin Gerçekleştirilmesi* (Tablo 3); *Depremlere ve Diğer Afetlere Zamanında Hızlı ve Etkili Olarak Müdahale Edilebilmesinin Sağlanması* (Tablo 4) olup, hedeflere erişmek için geliştirilen strateji ve eylemlerde tablolarda listelenmiştir.

Tablo 2’de *Depremlere ve Diğer Afetlere İlişkin Eğitim ve Halkın Bilinçlendirilmesi Faaliyetlerinin Geliştirilmesi* hedefi doğrultusunda (a) yöneticilerin ve karar vericilerin fikir ve dil birliğine varması, (b) afet yönetimi eğitiminin geliştirilmesi, (c) deprem müzelerinin kurulması, (d) afet gönüllülük sisteminin oluşturulması stratejileri yer almaktadır. Bu strateji, toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetimi açısından önemlidir. Ancak ilgili stratejinin ve eylemlerinin kaleme alınış dili toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımı içermediği gibi belirlenmiş eylemler de “*Toplumsal Cinsiyete Kör*” dür. UDSEP’te yazıldığından farklı olarak planın giriş kısmında bu planın toplumsal cinsiyete duyarlı bir plan olduğu, hedef, strateji ve eylemlerin bu yaklaşımla belirlendiği, planın dilinin toplumsal cinsiyete duyarlı bir biçimde kurulduğu, toplumsal cinsiyet duyarlılığının sürdürülebilirliğinin sağlanması için toplumsal cinsiyet kavramının ve uygulamalara yansımaya ilişkin yaklaşımların hizmet içi eğitimlerin sürekli bir bileşeni olmasının gereği bilhassa vurgulanmalıydı. Ayrıca, yetiştirilecek uzman afet yöneticilerinin cinsiyetleri ve toplumsal cinsiyete duyarlılıkları konusunun önemli olduğu, afete hazırlık eğitimlerinde kadın ve erkeklerin afete yanıt, afet ve afet sonrasında durumlarındaki farklılıkların mutlaka ele alınması gerektiği ifade edilmeliydi.

Tablo 3’de belirtildiği üzere “*Riskli Birey Grupları için Özel Düzenleme Yapılması Sağlanacaktır*” stratejisi de toplumsal cinsiyet bakış açısından sorunludur. Bu strateji altında bulunan “*Riskli Birey Grupları ile Afet Riski Belirleme Çabalarını Birleştirecek Ulusal Düzeyde Bir Toplantı Yapılarak Gerekli Düzenlemeler Gerçekleştirilecektir*” eylemine bakıldığında kadınları koruma şemsiyesi altındaki gruplar arasında saymak toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımına uygun değildir. Eril bakış açısıyla belirlenmiş bir konum içinde bulunmasını sağlama ve bu konumda kadını koruma yaklaşımı olan *paternalist* bir bakıştan (Olsen 1986, 1518-1541) ziyade, kadınların afet yönetiminde, kaynakların ve fırsatların ayrımında ve bunlara erişimde eşitliğin sağlanması olan kadın erkek eşitliğine ve eşitlikçi temsile ihtiyaçları vardır. Eylem planında, toplumun önemli çoğunluğunu oluşturan kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler özelinde her bir grubun ayrı ayrı dikkate alınması gerektiği yazılmış, gereken çalışmaların yapılması ve bu çalışmaların sonuçlarının afet yönetimi sürecine dâhil edilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Afetlerde zarar görebilirliğin azaltılmasının, kişilerin sosyal bağlarının, güç ilişkilerinin, bilgi ve yeteneklerinin, toplumsal cinsiyet rollerinin bir fonksiyonu olacağı eylem planı içerisinde ifade edilmektedir. Bu eyleme ulaşmak için ilgili kuruluşlar ise; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İl Özel İdareleri ve Sivil Toplum Kuruluşları olarak belirtilmiştir. Sorumlu kuruluş ise Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)’dır. Gerçekleşme dönemi ise 2012-2013 yılı olarak belirtilmektedir. Strateji yazılırken hem *paternalist* bakış açısının bulunması hem de toplumsal cinsiyetin depremin sonuçları açısından belirleyici olduğunun ifade edilmesi zihin karıştırıcıdır. Bu durum bu stratejinin bu çalışmada yer alan araştırmacılar tarafından “*Toplumsal Cinsiyet Nötr*” olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Eylem planının bu bileşeni hazırlayanların afetlerin sonuçlarının kadın ve erkekler için farklı olduğunu gördüklerini ancak bu bileşeni toplumsal cinsiyet perspektifi yerine *paternalist* yaklaşımla şekillendirmeyi seçtiklerini düşündürmüştür.

Tablo 4’de *Depremlere ve Diğer Afetlere Zamanında Hızlı ve Etkili Olarak Müdahale Edilebilmesinin Sağlanması* hedefi doğrultusunda (a) afet sonrası müdahale sisteminin geliştirileceği, (b) afetlerde sağlık organizasyonu güçlendirileceği, (c) hasar tespitlerinde bilgi paylaşımının ve işbirliğinin geliştirileceği biçimindeki stratejiler belirtilmektedir. Aslında bu hedef kapsamında kadın ve erkeklerin eşit temsiline gözetildiği bir müdahale sistemi oluşturulması, sağlık hizmetlerinin kadın ve erkekler açısından sağlık hakkına eşit erişimi hedeflemesi, ancak üreme sağlığı ve cinsel sağlık hizmetleri açısından hakkaniyet yaklaşımı doğrultusunda kadınlara yönelik hizmetleri önceleyen çalışmaların yapılması gerektiği ifade edilmeliydi. Çünkü bir toplumda ister acil durum ve ister afet meydana gelsin, başta doğum öncesi bakım, doğum ve lohusalık hizmetleri ve acil obstetrik hizmetler olmak üzere, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, ev içi şiddetin ve cinsel şiddetin önlenmesi ya da ev içi şiddete veya cinsel şiddete maruz kalan kadınlara ve diğer bireylere yönelik hizmetlerin öncelikli olarak verilmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında belirlenen hedefe ulaşmak için oluşturulan strateji ve eylemlerin “*Toplumsal Cinsiyete Kör*” olduğu söylenebilir.

Bu bulgular Türkiye'deki afet eylem plan ve politikalarında toplumsal cinsiyet perspektifinin bulunmasının planlarının işlevselliği açısından önemli olduğunu göstermektedir. UDSEP'de belirlenen eksikliklerin yanı sıra Türkiye'deki mevcut duruma uluslararası literatür doğrultusunda geliştirilen etkili müdahale biçimleri ile birlikte bakmak ve yapılabilecekleri tartışmak gelecekte yapılacak çalışmalar açısından fayda sağlayacaktır.

Tartışma

Türkiye'de ortalama olarak her on bir ayda bir doğal afetin yaşanması ve insan eliyle yaratılan kriz ve çatışmaların yaygın olmasının yanı sıra ülkenin toplumsal cinsiyet rejimi de kadınlar ve erkekler için önemli sonuçlara yol açmaktadır. Türkiye'de afet risklerinin azaltılmasında il düzeyinde yetki valiliklere verilmiştir. Bütün yerel yönetimlerin afetlere hazırlık evresinde gerekli planlamaları yapması 7269 sayılı "Afet Yasası" tarafından yasal bir zorunluluk haline getirilmiş olup (Balamir 2004) belediyelerin stratejik planlarında da afetlere yer verilmektedir. Afet öncesi, sırası ve sonrasındaki müdahale planlamasının gerçekleştirilmesi amacıyla 2013 yılında Türkiye Afet Müdahale Planı¹ (TAMP 2013) oluşturulmuştur. Bu planda büyük ölçekli doğal afetler, toplu nüfus hareketleri, yangınlar, teknolojik kazalar, kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer kazalar veya olayları, hava ve deniz aracı kazaları, tehlikeli ve salgın hastalıklar konuları ile ilgili olay türlerinin dikkate alınması gerekliliği ifade edilmektedir.

Türkiye'de, genel olarak bakıldığında da zarar azaltmaya ilişkin kanunlarda ve planlarda ne yerel ne de ulusal düzeyde toplumsal cinsiyete bağlı farklılıklara ve bu nedenle kadınların zarar görebilirliklerindeki artışa dair herhangi bir vurguya yer verilmemektedir (Kadıoğlu 2008). Bu durum, UDSEP için de neredeyse doğrudur. Planda toplumsal cinsiyet ifadesine sadece bir kez, sınırlı anlamda ve çelişkili bir yaklaşımla yer verilmiştir. Bu durum, Türkiye'de toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasının (gender mainstreaming) sağlanamamış olduğunun, planın mutfak çalışması sırasında kadın erkek katılımcı sayılarında dengenin gözetilmediğinin (Komisyonlara katkı sağlayan kadınların erkeklere oranı %23,4), katkı sağlayan katılımcıların toplumsal cinsiyet perspektiflerinin yokluğu ya da yetersizliğinin, komisyonlara katılan kadınların komisyon kararlarında yeterince söz sahibi olamadıklarının, komisyon görev dağılımlarının dikey cinsiyet ayrımcılığının pratiklerinin bir yansıması olduğunun, toplumsal cinsiyet ve afet konularını bir arada ele alacak insan gücünün yok ya da yetersiz olduğunun bir göstergesi olarak ele alınabilir.

Acil durum ve afetlerde toplumsal cinsiyet çeşitli nedenlere bağlı olarak önem kazanır. Bu gibi durumlarda;

- Kadınların ve erkeklerin acil durumlara/afetlere yanıtı farklıdır.
- Toplumsal cinsiyet rolleri yaşa göre ve zamanla değişiklik gösterir.
- Kadın ve erkekler arasındaki güç dinamikleri değişir.
- Kadınlar ve erkeklerin sorun olarak ortaya koydukları meseleler farklıdır (IASC 2006).

Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD; 1994) sonuç raporunda afete hazırlık programlarında, uygulamalarında ve müdahalelerinde üreme sağlığı hizmetlerinin toplumsal cinsiyet bakış açısı ile yer almasının gereğine değinilmektedir (UNFPA 2010). Bu yaklaşımın pratikteki karşılıkları arasında üreme sağlığı kitleri, hijyen kitleri, güvenli doğum kitleri ve mobil hizmet üniteleri vb. gibi hizmetlerin ulaşılabilirliğinin sağlanması bulunmaktadır.

Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Örgütleri, 1997 yılında insani yardım kuruluşlarının birlikteliği ile "Temel insani ihtiyaçları karşılamak ve insanlara saygın bir yaşam sunmak tüm insani girişimlerin temel prensibidir" anlayışı ile insani yardımlarda uluslararası minimum standartları sağlamak amacıyla "Sphere" projesini geliştirmiştir. Bu proje, afet ya da çatışmaya maruz kalan kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması ve saygın bir yaşama kavuşmaları için gereken temel gereksinimleri içermektedir (Sphere Project 2011). Bu proje afet

¹Afet ve acil durum hizmetlerinin koordinasyonundan, eğitim politikalarının oluşturulmasından ve bu konularda mevzuat düzenlemeleri yapılmasından AFAD sorumludur. İl afet müdahale planlarının hazırlanması ve uygulanmasından valiler, özel kuruluşlarda ise sahipleri veya yetkili temsil organları sorumludur. Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi kurulan ilçelerde il afet müdahale planı dikkate alınarak ilçe afet müdahale planları hazırlanır. İl afet müdahale planları, birbirleri arasındaki uyum ve standartların sağlanabilmesi için Başkanlık bünyesinde oluşturulacak birim tarafından incelenerek verilecek uygun görüş sonrası, valiler tarafından onaylanarak yürürlüğe girer.

sonrası insan dışkısının uzaklaştırılmasında dahi toplumsal cinsiyete duyarlı perspektif kullanılmasının önemine dikkat çekmektedir. Örneğin, sanitasyon konusunda belirlenen asgari standartlar şu şekilde belirtilmektedir:

- Tuvaletlerin biçimi, yerleşimi, sayısı ve mesafesini ayarlarken barınakların yerleşimi ve kadın ve erkeklerin ihtiyaçlarının farklılığı göz önüne alınmalıdır.
- Kamusal alanlarda (marketler, dağıtım merkezleri, sağlık merkezleri gibi) kadın ve erkek tuvaletleri ayrı olmalıdır.
- Üreme çağındaki kadınlar için tuvaletlerde uygun hijyenik pet sağlanmalı ve bunların imhası için gerekli önlemler alınmalıdır.

Belirtilen afet sonrası müdahale sistemini geliştirme ve afetlerde sağlık organizasyonunu güçlendirme hedeflerine ulaşmak için üreme sağlığı hizmetlerinin toplumsal cinsiyet bakış açısı ile ele alınarak bu alanda geliştirilen politikaların *UDSEP*'e dahil edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple, afet sonrası mobil acil müdahale sistemlerinden başlayarak üreme sağlığı hizmetlerinin yanında üreme sağlığı kitlerinin de gereken miktarlarda ve sürekli olarak her basamakta bulundurulması şarttır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Afet Riskini Azaltma Ofisi tarafından geliştirilen toplumsal cinsiyete duyarlı risk değerlendirilmesi kontrol listesi (UNISDR, UNDP, IUCN 2009, 52-54) Tablo 5'de yer almaktadır. *UDSEP*'in ve diğer bütün afet eylem planlarının toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım kazanabilmesi için kadınlarla ilgili düzenlemelerde en az bu kontrol listesinde belirtilen hususların göz önünde bulundurulması gerekir. Türkiye'de yasal süreçlerin kadınların afetlere karşı zarar görebilirliklerinin azaltılabilmesi açısından gözden geçirilmesinin yanı sıra afetler meydana gelmeden önce risk yönetimi sürecinde yürütülen risk değerlendirme çalışmalarında kadınların rolleri, ihtiyaçları, sorunları ve zarar görebilirlikleri dikkate alınmalı, kadınların kapasitelerini, bilgi ve becerilerini çalışmalara aktarabilmeleri için sürecin her aşamasında devlet, akademi ve sivil toplum kuruluşları nezdinde temsilcileri sağlanarak aktif olarak yer almaları güvenceye bağlanmalıdır (UNISDR, UNDP, IUCN 2009).

Toplumların toplumsal cinsiyet rejimlerinden kadınlar kadar erkekler de paylarına düşeni almaktadırlar. Bu anlamda, acil durum ve afetlerde erkekler de, toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak farklı açılardan dezavantajlar yaşarlar. Örneğin, erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerine bağlı yükümlülükleri bir afet sırasında ve sonrasında onların daha fazla risk almasına neden olabilir. Türk toplumuna özgü anlayışta erkekler ailelerin geçimini sağlayan ve tüm ihtiyaçları karşılayan kişiler olarak görülmektedirler ve ev dışı sorumluluklar yüklenmektedirler. Bu anlayış afet durumlarında da geçerlidir. Erkekler, kurtarma, enkaz kaldırma gibi faaliyetlerde bulunarak evin dışında zaman geçirmek durumunda kalmaktadırlar. Afetler sonrası, erkeklerin iş bulmak için göç etmeleri, erkek çocukların ise okulu bırakarak aile bütçesine katkıda bulunmaları beklenmektedir (Pincha 2009). Tamil Nadu Tsunami'sinden etkilenen bölgelerde pek çok erkek çocuğun okulu bırakıp teknelerde çalışmak zorunda kaldığı ifade edilmiştir (Pincha 2009). Andrew Kasırgası'ndan sonra yapılan yardımlarda ise erkeklerin bu durumu otoritelerine bir tehdit olarak algılaması sonucu yardım almakta isteksiz oldukları ifade edilmiştir (Fothergil 1998). Bu durum erkeklerin fiziksel ve zihinsel sağlıklarını etkilemektedir. Bir afet sonrası, erkekler, çocuk bakımı gibi geleneksel kadınsal alanlar dışında yer almakta ve cinsiyetçi erkeksi rolleri üstlenmeleri durumunda korku ve acı gibi insani olan duyguları ve duyarlılıklarını ifade edememektedirler. Erkeklerin afetler sonrası duygularını ifade etmekte zorlandıkları için psikolojik destek almadıklarını ifade eden çalışmalar mevcuttur (Karancı vd. 1999, *UN-HABITAT* 2007). Bu psikolojik sorunlar, aile içi şiddet, alkol ve uyuşturucu gibi madde bağımlılığına neden olmaktadır (*UN-HABITAT* 2007). Bu nedenle afetlerde kadınlar kadar erkeklerin de cinsiyetleri nedeniyle zarar görebilirlik durumlarına yönelik tehlike ve risk haritaları oluşturulmalıdır.

Toplumsal cinsiyete dayalı müdahale planlarında bir diğer yaklaşım pratik ve stratejik toplumsal cinsiyet gereksinimlerini gözetmektir (Pincha 2009,10-11). Kadınların ve erkeklerin "*Pratik Toplumsal Cinsiyet Gereksinim*" (PTCG)'leri onların var olan iktidar yapısı içinde toplumsal olarak kabul edilmiş rolleridir. Kadınların PTCG'lerini karşılamaya yönelik politika ve programlar onların ve ailelerinin tıbbi hizmet, gıda, su, çocuk bakımı, geçim fırsatları yaratmak gibi gerekli yaşam koşullarının sağlanmasına odaklanma eğilimindedir. Bu tür politika ve programlar toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile doğrudan mücadeleyi içermez. Ancak, kadınların "*Stratejik Toplumsal Cinsiyet Gereksinimleri*" (STCG'leri) onların toplum içinde erkeklere göre ikincil/aşağı pozisyonlarını görür ve göz önüne alır. STCG'leri karşılayacak politika ve programlar, PTCG'lerinin üzerine kadınların karar verici güçlerini, liderlik pozisyonlarına gelme ehliyetlerini, istihdama eşit

erişimlerini, eşit işe eşit ücret, eşit yasal haklar ve üreme ile ilgili hakları yanında mülkiyet hakları, hareket özgürlüğü ve şiddetten korunma imkânları vb. artıracak şekilde oluşturulur. Bu şekilde düzenlenecek olan politika ve programlar geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerini bertaraf etmeyi ve kadınların ikincil pozisyonu ile mücadeleyi, kadın ve erkek arasındaki iktidar ve kontrol ilişkilerinde değişimi gerektirir (Pincha 2009,11).

UDSEP'te belirtilen finansal kaynak kullanımına ilişkin olarak kadınların STCG'lerine ve buna yönelik müdahalelere öncelik verilmesi gerekmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin en yoğun yaşandığı alanlardan biri de ekonomik kaynakların ayırımında kadınları dışlayan uygulamalardır. Dışlayıcı kaynak kullandırma, devlet eliyle yapıldığında kadın ve erkekler arasındaki eşitsizliklerin yeniden üretilmesine ve çimentolaşarak donmasına yol açmaktadır. Afet sonrasında finansal kaynak ayırımında kadınların öncelenmesinin kadınlarla birlikte çocukların afet nedeniyle oluşan zararının telafisinin sağlanmasında daha işlevsel olacağı çeşitli çalışmalarla desteklenmektedir (Wiest 1998, Akman 2011, Hoffman 1998, Fothergil 1998, Enarson 1998).

UDSEP'te belirtilen stratejiler içinde yer alan afet gönüllülük sistemi içerisinde kadınlardan oluşan ve kadınların da içinde olduğu yapıların kurulması teşvik edilmeli ve kadınların karar alma süreçlerinde etkin olmalarını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Kadınlar, zarar azaltma çalışmalarının planlanmasında önemli roller üstlenebilecek kişiler olduklarından toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi ve kadınların yönetim ve karar almada daha fazla rol alabilmeleri için güçlendirilmesi gerekmektedir (OSAGI 2002). Birçok sivil toplum kuruluşunda olduğu gibi insani yardım örgütlerinde de yönetici pozisyonlarında genelde erkekler bulunmaktadır (Eade 1995). Kadınların deneyimlerine ve uzmanlıklarına afet politikalarında yer verilmesi afetlerin zararlarının azaltılmasına önemli katkılar sağlayacaktır (Ginige 2009, 23-34). New Orleans'ı yerle bir eden (2005) kasırga, kadınların yerel liderlik ve gönüllü kuruluş çalışmalarında başarılı olduklarını gösteren deneyimlere olanak vermiş ve "*Krizler, ironik bir biçimde kadınların etkili liderliklerini sergilemeleri için bir platform sağlar.*" sonucuna ulaşılmasına yol açmıştır (Laska 2008, Enarson 1998).

UDSEP, kadınları riskli birey grupları içinde saymakta ve kadınlar için özel düzenlemeler yapılması gereği stratejiler içinde belirtilmektedir. Bu düzenlemelerin hangi yaklaşımla yapılacağına dair herhangi bir açıklama bulunmaması, kadınların çocuklar, yaşlılar ve engelliler ile aynı cümle içinde zikredilmesi bu planı kaleme alanların *paternalist* bir yaklaşımı olduğu yönünde değerlendirilmelidir. Afetlerin kadınlar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar ve uygulamaların oluşturulması için planın şekillendirenlerden planın diline kadar her aşamasına bu bakışın yansıtılmasını gerektirir. İş ve Avrupa Sosyal Fonu (European Commission 2005), toplumsal cinsiyet farklılıklarının yasa ve uygulamalarda daha görünür hale getirilmesini, kadınların ve erkeklerin toplumsal kalkınmaya katılım sağlayabilmesi ve toplumsal kaynaklardan eşit biçimde faydalanabilmesi şeklinde tanımlanmış ve toplumsal cinsiyet farklılıklarının;

-Karar alma süreçleri,

-Kaynaklara erişim,

-Yöntemler ve uygulamalar,

-İzleme ve değerlendirme alanlarında daha görünür hale getirilmesini önermiştir.

Toplumsal cinsiyet farklılıklarının afet politikalarına dâhil edilmesinin kadınların kaynaklara kısıtlı erişim gibi nedenlerden dolayı yaşadıkları sorunların azaltılmasında ve daha fazla kadının afet eylem plan ve politikaların karar alma süreçlerinde rol almasında etkili bir yöntem olacağı ifade edilmektedir. Bu durum, cinsiyetler arasındaki eşitsizliklerin ve kadınlara karşı ayrımcılığın azaltılmasına katkı sağlayacaktır (Childs 2006, 202-212).

Toplumda kadınların sadece hassasiyetlerine ve zarar görebilirliklerine odaklanan çalışmalar dışında kadınların güçlü yanlarını destekleyen ve güçlendirmeye çalışan bir bakış açısının da afet yönetiminin her aşamasına eklenmesi gerekmektedir (Akman 2011). UDSEP'de yer alan afet yönetim eğitiminin geliştirilmesi stratejisinde gerçekleştirilecek tüm eylem ve planlarda *toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetimi* bakış açısını ana akımlaştırıcı eğitim programlarının benimsenmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Bu farkındalığın tüm strateji ve eylemlerde temel prensip olması büyük kazanımlar sağlayacaktır.

Chaman Pincha (2009), 2004 yılında Tamil Nadu'yu vuran Hint Okyanusu Tsunamisi sonrasında, afetlerin ve cinsel yönelimlere kör afet yönetiminin toplumsal cinsiyetin de ötesindeki sonuçlarına dikkat çekmektedir. Kendini erkek ve kadın kategorileri dışında tanımlayan topluluklar gibi görünmez grupların, tsunami sonrası verilen toplu paradan, yardımlardan, rehabilitasyon ve imar çalışmaları gündemlerinden mahrum

edildiklerini ifade etmektedir. Bu durum afetlerde yaşanan insan hakları ihlalinin de en önemli göstergelerinden birisidir (Pincha 2009, 29-31).

Sonuç ve Öneriler

UDSEP, çalışma kapsamında belirlenen politika ve programlar için saptanan toplumsal cinsiyet bakış açısı kategorilerine göre değerlendirildiğinde her ne kadar belirtilen bir eylem dâhilinde toplumsal cinsiyet kavramına değinse de eylem planının sadece deprem üzerine odaklanması ve toplumsal cinsiyet gereksinimlerinden sınırlı ve sorunlu şekilde haberdar olması, gerçekleştirilme dönemi olan 2012-2013 yılı içerisinde buna yönelik programların yapılmamasından ötürü genelde “Toplumsal Cinsiyete Kör” ve *Resmi Gazete*’de yayınlanmış olmasına rağmen büyük ölçüde raflarda kalmış bir plandır. Bu çalışma kapsamında sunulabilecek öneriler şu şekilde listelenebilir:

- Toplumsal cinsiyet perspektifinin kazanılmasını sağlayan bilginin afet eylem planları ve programlarını hazırlayan kişilere, afetle ilgili çalışan sivil toplum kuruluşlarına, sağlık çalışanlarına, toplumdaki kadın ve erkeklere ve medya gibi ilgili kurumlara ulaştırılması ve bu kapsamdaki iletişimin sürdürülmesi önemlidir. Bu amaca yönelik olarak aktif savunuculuk çalışmaları yapılmalıdır.
- Mevcut diğer afet eylem planları, toplumsal cinsiyet duyarlılığı ve toplumsal cinsiyet konusunu ihmal eden noktalar açısından incelenmelidir. Yeni mevzuat geliştirilirken toplumsal cinsiyet konularının izlenecek politikayla birleştirilmesi ve eylem planlarına dâhil edilmesi sağlanmalıdır. Bu anlamda ulusal toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması eylem planındaki (2008-2013) yaklaşım kullanılmalıdır (Bu makale yazıldığı dönemde güncel ulusal toplumsal cinsiyet eşitliği eylem planı hala tamamlanmamış olduğu için geçmiş döneme ait plana atıfta bulunulmuştur).
- Afet eylem planlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin yanı sıra kadınların değiştiremeyecekleri gebelik doğum, lohusalık ve emzirme gibi koşullarını ve bu nedenle uğradıkları ayrımcılıkları gören bir yaklaşım bulunmalıdır.
- Kendini erkek ve kadın kategorileri dışında tanımlayan toplulukların ihtiyaçlarının afet eylem planlarında göz ardı edilmemesi, bu bireylerin de planlama ve karar alma süreçlerinde yer almaları sağlanmalıdır.
- Afetlerle ilgili plan ve programları inceleyen benzer çalışmalarda çalışma kapsamında belirlenen politika ve programlar için toplumsal cinsiyet kategorilerinin daha ayrıntılandırılarak ele alınması ve bu kapsamda değerlendirmeler yapılması önerilmektedir.

Tablolar**Tablo 1. Politika ve Programların Toplumsal Cinsiyet Açısından Kategorileri (Pincha 2009, 75-76).**

Kategori	Açıklama
<i>Toplumsal Cinsiyete Kör</i>	Toplumsal cinsiyetin proje ve politikaları etkileyen temel bir belirleyici olduğunu belirleme yetersizliğidir. Toplumsal cinsiyete kör yaklaşım toplumsal cinsiyetin proje, program ve politikalarda belirleyici faktör olmadığını varsayar. Bu nedenle bu bakış açısıyla geliştirilen plan, program ve politikalar erkekler ve kadınlardan ve onların haklarından bahsetmez. Bu yüzden sorumlulukların, rollerin ve kaynakların paylaşılmasında toplumsal cinsiyet farklılıklarına kördür.
<i>Toplumsal Cinsiyete Nötr</i>	Kadın ve erkeklerin pratik toplumsal cinsiyet gereksinimleri (PTCG'ler) ve stratejik toplumsal cinsiyet gereksinimlerinden (STCG'ler) haberdar olmakla birlikte bu konuda gerekeni yapmazlar. Kadınlar afet yönetimi ile ilgili olarak sadece özel görev gruplarına dâhil edilirler. Tipik olarak çocuk bakımı ve ilk yardım gruplarında yer alırlar ve stratejik karar alma, koordinasyon ve kurtarma gruplarında neredeyse hiç temsil edilmezler.
<i>Toplumsal Cinsiyete Duyarlı</i>	Toplumsal cinsiyet eşitliğinin gereklerini yerine getirmek, devamında hakkaniyeti geliştirmek için rolleri, kaynakların paylaşımını ve sorumlulukları erkekler ve kadınlar arasında eşit biçimde paylaşımını hedefler.

Tablo 2. Depremlere ve Diğer Afetlere İlişkin Eğitim ve Halkın Bilinçlendirilmesi Faaliyetlerinin Geliştirilmesi Hedefi için Belirtilen Strateji ve Eylemler (Kasım-Aralık 2015).

Strateji	Eylem 1	Eylem 2	Eylem 3	Eylem 4	Eylem 5
Afet ve Acil Durum yönetimi ile ilgilenen yöneticilerin ve karar vericilerin fikir ve dil birliğine varması sağlanacaktır.	Koordinasyon ve dil birliği sağlanacaktır.	Mülki idare amirleri başta olmak üzere, yerel yöneticilerin hizmet içi eğitimlerine Afet ve Acil Durum Yönetimi dersleri konulacaktır.			
Uzman afet yöneticilerinin sayısının artırılması ve afet yönetimi eğitiminin geliştirilmesi sağlanacaktır.	Alt yapısı güçlü üniversitelerde deprem çalışmaları konusunda çok disiplinli lisansüstü programları açılacak ve bu programlardan mezun olanlara konuyla ilgili kurum ve kuruluşların personel alımlarında öncelik verilecektir.	Uzaktan eğitim ve lisans programları aracılığıyla yöneticilere verilecek afet yönetimine yönelik yüksek lisans, doktora ve sertifika programları arttırılacaktır.	Afet ve Acil Durum eğitimi konuları gözden geçirilecek ve hizmet içi eğitimlerde ilgili kurumlar tarafından bu konulara yer verilecektir.	Öğretmenlere afet ve acil durum ile afetlerden korunma hakkında eğitim verilecek ve bu eğitimler sürekli kılınacaktır.	İlk ve orta öğretimde afet ve acil durum tabanlı bazı üniteler eğitim programlarına alınacaktır.
Büyük depremlere maruz kalan illerde deprem müzelerinin kurulması sağlanacaktır.	Deprem müzeleriyle toplumun depremlere karşı farkındalığı sağlanacaktır.				
Afet Gönüllülük sistemi kurulacaktır.	Kamu kurum ve kuruluşlarında afet gönüllülüğünü teşvik için gerekli yönetmelik ve genelgeler hazırlanacaktır.	Gönüllü kurum ve kuruluşların işleyiş süreçleri tanımlanarak karar verici ve uygulayıcılar için el kitapları hazırlanacaktır.			

Tablo 3. Deprem Stratejisinin Bütüncül ve Etkin Bir Hale Getirilmesi İçin Mevzuat Düzenlemelerinin Gerçekleştirilmesi Hedefi İçin Belirtilen Strateji ve Eylemler (Kasım-Aralık 2015).

Strateji	Eylem 1	Eylem 2	Eylem 3	Eylem 4
Afetlerle ilgili yeni yasa tasarısı hazırlanırken depremle ilgili mevcut yasaların ve yönetmeliklerin etkin şekilde kullanılması sağlanacaktır.	Depremle ilgili mevzuatlar gözden geçirilip tek bir mevzuat altında toplanacaktır.	Yapı yasası ve kentsel dönüşüm yasaları çıkartılacaktır.		
Ulusal Afet Stratejisi ve Eylem Planı'nın hazırlanması sağlanacaktır.	Türkiye Afet Risklerinin Azaltılması Platformu ve alt komisyonları oluşturulacaktır.	Deprem Risk Azaltım Planıyla ilgili yasal düzenlemeler yapılacaktır.	Deprem Risk Azaltım Planı el kitabı hazırlanacaktır.	
Riskli birey grupları için özel düzenleme yapılması sağlanacaktır.	Riskli birey grupları ile afet riski belirleme çabalarını birleştirecek ulusal düzeyde bir toplantı yapılarak gerekli düzenlemeler gerçekleştirilecektir.			
Zorunlu Deprem Sigortasının yaygınlaştırılması sağlanacaktır.	587 sayılı KHK'nın yasallaşması, zorunlu deprem sigortasının kontrolünde etkinliğin artırılması, DASK'ın ve sigorta sektörünün, bilimsel çalışmalar dâhil olmak üzere, depremle ilgili çalışmalarda daha çok rol alması sağlanacaktır.	Zorunlu Deprem Sigortasının yaygınlaştırılması için tüm iletişim araçlarından yararlanılacaktır.		
Yeni bir finansman modelinin oluşturulması için çalışmaların yapılması sağlanacaktır.	Mevcut kaynakların kullanımı ve yeni model önerilerinin paylaşıldığı toplantılar düzenlenecektir	Dünyada afetler için ayrılan finansal kaynak kullanımına ilişkin veri araştırması yapılacaktır.	Özel sektör kuruluşlarının afet yönetim sistemi içine girmelerini sağlanacaktır.	Afetlerle ilgili kaynak yaratılması yöntemleri geliştirilecektir

Tablo 4. Depremlere ve Diğer Afetlere Zamanında Hızlı ve Etkili Olarak Müdahale Edilebilmesinin Sağlanması Hedefi İçin Belirtilen Strateji ve Eylemler (Kasım-Aralık 2015).

Strateji	Eylem 1	Eylem 2	Eylem 3	Eylem 4
Afet sonrası müdahale sistemi geliştirilecektir.	Merkezi ve yerel düzeyde haberleşme, acil durum çağrı ve bilgi iletişim sistemleri alt yapısı ile acil müdahale ve yardımlar için ulaşım sistemleri geliştirilecektir.	Acil durumlarda kullanılacak sağlık tesisleri ve sosyal donatıların belirlenmesi ile ilgili çalışmalar yapılacaktır.		
Afetlerde sağlık organizasyonu güçlendirilecektir.	Tüm illerde hastane afet planlarının hazırlanması ve güncelleştirilmesi sağlanacaktır.	Tüm illerde afetlerin yol açabileceği sağlık sorunlarına zamanında, hızlı ve etkili olarak müdahale edebilmek için il sağlık afet planları geliştirilecektir.	Mobil acil müdahale ve ulaştırma birimleri geliştirilecektir.	Hastanelerin deprem güvenliklerinin artırılmasına devam edilecektir.
Hasar tespitlerinde bilgi paylaşımı ve işbirliği geliştirilecektir.	Kamu ve özel sektör tarafından gerçekleştirilen afet sonrası hasar tespit çalışmalarında bilgi paylaşımını ve işbirliğini sağlayacak yeni yaklaşımlar geliştirilecektir.			

Tablo 5. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Risk Değerlendirilmesi Kontrol Listesi (Akman 2011, UNISDR, UNDP, IUCN 2009).

1.	Riskleri belirleme
	Her toplum ve bölge için kadın ve erkeklerin ayrı ayrı karşılaştıkları riskler belirlenmelidir.
	Kadın ve erkeklerin katılımını sağlayacak organizasyonların haritaları belirlenmeli, bilgi toplanmalı ve riskler değerlendirilmelidir.
	Her yıl bilgilerin güncellenmesi ve yeni riskler hakkında bilgi paylaşımı için kadınların ve erkeklerin eşit düzeyde katılımı sağlanmalıdır.
	Strateji ve politikalarda sosyal ve kültürel duyarlılık sağlanmalı, risklerin belirlenmesinde aktif olarak kadın ve erkeklerin katılımı oluşturulmalıdır.
2.	Zarar görebilirliği belirleme
	Zarar görebilirlik analizlerinde kadın ve erkeklerin aktif katılımı sağlanmalıdır.
	Toplumsal cinsiyete dayalı zarar görebilirliklerin (fiziksel, sosyal, ekonomik, kültürel, politik ve çevresel) haritaları oluşturulmalıdır.
	Zarar görebilirliğin anahtar belirleyicileri olan kaynaklar (gelir, bilgiye ulaşım, engellilik, yaş v.b) belirlenmelidir.
	Afetlerde zarar görebilirlik deneyimini edinmek ve kapasite geliştirme amacı ile tarihsel analiz oluşturulmalıdır.
	Bütün tehlikelere yönelik kadınların ihtiyaçları, ilgi alanları ve bilgileri zarar görebilirlik değerlendirmelerinde belirlenmelidir.
	Analizlerde kadın ve erkekler arasındaki toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler belirlenmelidir.
3.	Kapasite belirleme
	Kadın ve erkeklerin bilgi düzeyleri belirlenmelidir.
	Bütün kadın ve erkek gruplarının organizasyonları, birimleri ve bunların kapasiteleri belirlenmelidir.
	Yapılacak analizler içinde kadınlar ve erkeklerin rolleri, sorumlulukları ve görevleri belirlenmelidir.
	Risk yönetim programlarında ve planlarında kadınların ihtiyaç duydukları özel destek mekanizmaları (çocuk bakım üniteleri v.b.) belirlenmelidir.
4.	Riskin kabul edilebilir seviyesini belirleme
	Tehlike ve risk haritalarının oluşumu ve gelişimi sürecinde kadın ve erkekleri katılımı sağlanmalıdır.
	Riskin kabul edilebilir seviyesini belirlemek için toplumsal cinsiyet farklılıkları bilgileri toplanmalı ve analiz edilmelidir.
	Tehlike haritaları, risklerin toplumsal cinsiyet farklılıklarına dayalı etkilerini içermelidir.
	Tehlike haritaları, toplumsal cinsiyet farklılığına dayalı zarar görebilirlik ve kapasite gelişimini içermelidir.

¹ Kadınların bedensel kütleleri, fizik güçleri, gebelik, lohusalık ve emzirme dönemlerinde oluşları gibi biyolojik/fizyolojik özellikleri afetlerden erkeklere göre fazla etkilenmelerine yol açabilmektedir. Örneğin, afet durumlarında gebe kadınlar arasında ölümler gebe olmayan kadınlara ve erkeklere göre daha yüksektir. Afetler gebelerde düşüklere, ölü doğumlara, erken doğumlara yol açabilmektedir. Ayrıca afet sonrası kadınlarda ani başlayan adet kanamaları vb. görülebilmektedir (Neumayer&Plümper 2007). İçme suyunun yetersiz olduğu koşullarda gebe kadınlar, diğer kadınlara göre Hepatit E enfeksiyonu açısından daha fazla risk taşımaktadırlar (Vaizoğlu vd. 2001). Gebe kadınlarda sıtmaya karşı duyarlılık da daha fazladır (Vaizoğlu vd. 2001).

Kaynakça

- Akman, Petek. Türkiye'deki Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Risk/Zarar Azaltma Çalışmaları İçin Öneriler. (İstanbul: ITU Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Bitirme Tezi, 2011:62)
- Aksaray, Gökay, Gökhan Kotran, Hakan Erkaya, Çınar Yenilmez& Cem Kaptanoğlu. (2006). *Gender differences in psychological effect of the August 1999 earthquake in Turkey*. Nordic Journal of Psychiatry, 60, 387-391.
- Arpacı, Burak, Selin Bayrak, Zeynep Önel, M. Çağrı Öcalan & B. Yüstra Şirin. *Tüberküloz kontrolü toplumsal cinsiyet rollerinden etkileniyor mu?* Başkent Üniversitesi Kadın-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Araştırma ve Uygulama Merkezi. http://bukcam.baskent.edu.tr/images/stories/bukcam/pdf/tbc_tce.pdf. (erişim tarihi Mart 2016)
- Balamir, Murat. Restructuring Urban Society For Mitigation: Risk Sectors In The Earthquake Master Plan Of Metropolitan Istanbul. From Hazard Assessment to Risk Reduction (Conference Proceedings,University of Karlsruhe, Almanya, 26-27 Temmuz 2004).
- Başoğlu, Metin, Ebru Şalcıoğlu Maria Livanou. *Traumatic stress responses in earthquake survivors in Turkey*. Journal of Traumatic Stress, 15, 2002:269-276.
- Başoğlu, Metin, Cengiz Kılıç, Ebru Şalcıoğlu & Maria Livanou. *Prevalence of posttraumatic stress disorder and comorbid depression in earthquake survivors in Turkey: An epidemiological study*. Journal of Traumatic Stress, 17, 2004:133-141.
- Childs, Marilyn. Not Through Women's Eyes: Photo-Essays And The Construction Of a Gendered Tsunami Disaster. Disaster Prevention and Management. no. 15 (2006):202-212.
- Delaney, Patricia , Shrader, Elizabeth. Gender and Post Disaster Reconstruction. The Case of Hurricane Mitch in Honduras and Nicaragua. (Decision Review Draft. ICSPG/LAG Gender Team. The World Bank. January: 2000:10)
- Eade, Deborah and Williams, Suzanne. The Oxfam Handbook of Development and Relief. (Volume 1. Oxfam: Oxford, 1995)
- Ecevit, Yıldız. *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* ed. Ecevit Y, Karkıner N. (T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2307, Eskişehir:4, 2011)
- Enarson, Elaine and Betty Marrow. Women Will Rebuild Miami: A Case Study Of Feminist Response To Disaster.1998.
- Enarson, Elaine. Gender and Natural Disasters. (IPCRR Working Paper, 1, ILO,2000)
<http://www.ilo.org/employment/areas/crisis-response/lang--en/index.htm>. (erişim tarihi Ekim 2015)
- European Commission. Equal-Guide on Gender Mainstreaming. Luxembourg. (Office for Official Publications of the European Communities, 2005)
http://ec.europa.eu/employment_social/equal/data/document/gendermain_en.pdf. (erişim tarihi Aralık 2015)
- Fothergill, Alice. "The Neglect of Gender In Disaster Work: An Overview Of The Literature." ed. E. Enarson and B. Morrow, *The Gendered Terrain of Disasters: Through Women's Eyes*, (Westport, CT and London: Praeger. 1998)
- Ginige, Kanchana and Amaratunga Dilanthi and Haigh Richard. Mainstreaming Gender In Disaster Reduction:

Why and how? Disaster Prevention and Management, no.18 (2009): 23 – 34.

- Hoffman, Susanna. "Eve and Adam among the Embers: Gender patterns after the Oakland Berkeley firestorm." ed. Enarson and Betty Morrow, *The Gendered Terrain of Disasters: Through Women's Eyes*, (Westport, CT and London: Praeger. 1998).
- IASC (Inter-Agency Standing Committee). Women, Girls, Boys and Men- Different Needs Equal Opportunities. (Inter-Agency Standing Committee, 2006)
- Kadioğlu, Mikdat ve Emin Özdamar. Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri. (Ankara: JICA Türkiye Ofisi, 2008). <http://docplayer.biz.tr/402368-Afet-zararlarini-azaltmanin-temel-ilkeleri.html>. (erişim tarihi Aralık 2015)
- Karancı, N. A., Alkan, N., Aksit, B., Sucuoglu, H. ve Balta, E. (1999). Gender differences in psychological distress, coping, social support, and related variables following the 1995 Dinar (Turkey) earthquake.
- Kasapoğlu, Aytül & Mehmet Ecevit. *Impact of the 1999 East Marmara Earthquake in Turkey*. Population and Environment, 24, 2003:339-358.
- Laska, Shirley and Betty Morrow, Beth Willinger, Nancy **Mock**"Gender and Disasters: Theoretical Considerations" in *Katrina and the Women of New Orleans*. University of New Orleans: Newcomb College Center for Research on Women (2008). http://muse.jhu.edu/journals/nwsa_journal/toc/nwsa.20.3.html (erişim tarihi Ekim 2015)
- Neumayer, Eric, Thomas Plümper. *The Gendered Nature of Natural Disasters: The Impact of Catastrophic Events on the Gender Gap in Life Expectancy, 1981–2002*. Annals of the Association of American Geographers. [Volume 97, Issue 3](#), pages 551–566, September 2007.
- Olsen, Frances. From False Paternalism To False Equality: Judicial Assaults on Feminist Community Illinois 1869- 1895. Michigan Law Review. 84(7) (1986): 1518-1541.
- OSAGI (Office of the Special Adviser on Gender Issues and Advancement of Women). Gender Mainstreaming: An Overview. New York: Office of the Special Adviser on Gender Issues and Advancement of Women (2002). <http://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/e65237.pdf>. (erişim tarihi Aralık 2015)
- Pincha, Chaman. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Afet Yönetimi. Uygulamacılar İçin El Kitabı. Çeviri: Derya Keskin Demirel. (Kocaeli Üniversitesi Yayınları:362. ISBN 978-605-4158-11-9: 11-76, 2009)
- United Nations Department of Humanitarian Affairs. *Internationally Agreed Glossary of Basic Terms Related to Disaster Management (DNA/93/36)*. (1992)
- Sphere Project. Humanitarian Charter and Minimum Standards in Humanitarian Response. (2011).
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Türkiye Afet Müdahale Planı-2013 (TAMP-2013). https://www.afad.gov.tr/UserFiles/File/PLANLAR/Afet_Mud_Pl_ResmiG%2020122013.pdf. (erişim tarihi: 26.04.2016)
- UNFPA (The United Nations Population Fund). Looking Back Moving Forward. Results and Recommendations From the ICPD-at-15 process. Disaster Preparedness and Humanitarian Response. 2010:39. <http://www.unfpa.org/public/op/preview/home/publications/pid/7043> (erişim tarihi Ocak 2015)
- UN-HABITAT (The United Nations Human Settlements Programme) (2007). Crisis, Gender and Post-Crisis Reconstruction: A Practitioner's Handbook. http://www.unhabitat.org/downloads/docs/5500_35498_Gender%20Update%202.pdf. (erişim tarihi Aralık 2015)
- UNISDR (The United Nations Office for Disaster Risk Reduction), UNDP (The **United Nations Development Programme**), IUCN (The **International Union for Conservation of Nature**). Making Disaster Risk Reduction Gender-Sensitive: Policy and Practical Guidelines. Geneva: UN. 2009:52-54.
- UN/ISDR, UNDP, IUCN. Making Disaster Risk Reduction Gender-Sensitive Policy and Practical Guidelines. Geneva: UN (2009). http://www.preventionweb.net/files/9922_MakingDisasterRiskReductionGenderSe.pdf. (erişim tarihi Aralık 2015)

Vaizoğlu, Songül, Dilek Aslan, Sare Mihçiookur. *Kadın, Çevre ve Sağlık İlişkisi*. Toplum Hekimliği Bülteni.
http://www.thb.hacettepe.edu.tr/arsiv/2001/sayi_2/baslik3.pdf. (erişim tarihi: 26.04.2016)

Wiest, Raymond. "A Comparative Perspective On Household, Gender, And Kinship In Relation to Disaster." *The Gendered Terrain of Disasters: Through Women's Eyes* ed. Enarson and B. H. Morrow (Westport, CT and London: Praeger, 1998)

28029 Sayılı Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı-2023 (UDSEP-2023) 9/8/2011 tarihli 2011/1 Karar Numaralı Resmi Gazete.